

Korte boekbespreking

De Tien Geboden in de 17^e eeuw

H.J. Boiten

Hoe krijg je kijk op het kerkelijke en maatschappelijk leven van een vorige eeuw? A.Th. van Deursen, emeritushoogleraar nieuwe geschiedenis aan de VU te Amsterdam, creëerde een doorkijkje in een voorbije eeuw aan de hand van een tiental catechismusverklaringen. Hij citeert met name die gedeelten die het leven en de praktijk van elke dag weerspiegelen: de tien geboden. Een verrassende vondst. Journalistiek benut *Trouw* al jaren de tien geboden voor paginagrote interviews, onlangs nog van Doekle Terpstra. Die interviews weerspiegelen de tijdgeest van vandaag. Het boekje *Rust niet voordat gy ze van buiten kunt* laat ons kijken in de spiegel van de 17^e eeuw. En in een belijdenis van de kerk, die de jeugd vormde.

Uit een grote stapel verklaringen van de Catechismus selecteerde Van Deursen een tiental. De meeste verklaarders zijn voetianen, maar er zijn ook enkele coccejanen onder. Van Deursen verantwoordt zijn keus voor de oudste verklaarder van de Catechismus, Zacharias Ursinus, ook de opsteller ervan. Ook al leefde deze buiten onze grenzen, toch klinkt zijn stem door in Nederland in vele verklaringen. En Festus Hommius zorgde later voor een eigen bewerking in het Nederlands. Ook al is Ursinus zelf van een eeuw vroeger, zijn werk doet volop mee in de volgende eeuw. Fijn is ook de keus voor Bastingius, een onafhankelijke calvinist. Niet duidelijk is waarom Voetius zelf in de selectie ontbreekt, al komen heel wat voetianen aan het woord. Behalve Ursinus en Bastingius doen mee: Gellius Faber, Johannes Beeltsnyder, Cornelis Poudroyen - zijn catechismus is voor dit boek een goudmijn -, Cornelis Gentman, Petrus van der Hagen, David Knibbe, Henricus Groenewegen - naar hem is een aparte richting genoemd: de groene coccejanen -, en ten slotte Bernardus Smytegelt; samen een illuster tiental. Thematisch gaat Van Deursen elk gebod langs. In pakweg twintig pagina's krijg je een samenhangend en inzichtgevend overzicht van de opvattingen in de zeventiende eeuw. Heel knap. Bij het eerste gebod bespreekt hij afgoderij, toverij, waarzegging en bijgeloof. Dat bij alle verklaarders een verwijzing naar eigenwillige godsdienst bij de gereformeerden zou ontbreken, betwijfel ik. Bastingius waarschuwt met nadruk tegen mensen die meer vertrouwen op rijkdom, medicijnen, eigen vader, kind of huisvrouw dan op God. Bij het vierde gebod over zondagsrust en zondagsarbeid blijken binnen de gereformeerde kerk in de zeventiende eeuw flinke meningsverschillen te bestaan. Met name tussen voetianen en coccejanen. Voert men het sabbatsgebod terug op Gods rust na de schepping? Of is het een respectabele oude christelijke traditie? Kennelijk is er in de loop van de eeuwen niet zoveel veranderd. Op allerlei aspecten valt verrassend licht: wat is de taak van de overheid? Hoe verlang je naar deze feestdag die je voorbereidt op de hemelse sabbat? Wat is geoorloofd zondagswerk? Bij het zevende gebod over huwelijk en seksualiteit begint Van Deursen bij het slot van de zondag. God verbiedt alle onkuise daden, gebaren, woorden, gedachten, lusten en al wat de mens daartoe trekken kan. Een van de gevaren is de schilderkunst. De huisvaders moesten zich afvragen of het geen tijd was voor een reformatie - een flinke schoonmaak langs de wanden, om alles eraf te halen dat strijdt met de christelijke eerbaarheid. Niet minder actueel zijn de Verklaringen die aandacht geven aan kleding en lichaamstooi, aan eigenwillig vooruitlopen op het huwelijk. Ik sluit af met een verhaal over overspel. Een man drong eens lange tijd aan bij een vrouw, zo verhaalt Smytegelt, doch altijd tevergeefs. Ten slotte verklaarde ze zich bereid, op één voorwaarde. De man moest zijn vinger een halfuur lang in een brandende kaars houden. Dat kan

toch niemand van een ander vergen, antwoordde de man. Jawel, zei de vrouw, en moet ik dan iets doen waarvoor ik eeuwig zal branden in het helse vuur?

Van Deursen geeft met dit boek niet alleen een interessante inkijk in het kerkelijk en maatschappelijk leven van de 17^e eeuw. Je treft ook een brok geschiedschrijving van de catechismushomilie over de tien geboden. En dat is niet minder ontdekkend. Aanbevolen.

N.a.v.: A.Th. van Deursen, *Rust niet voordat gy ze van buiten kunt. De Tien Geboden in de 17^e eeuw*, uitg. De Groot Goudriaan. ISBN 90 6140 882 2. 224 pag. Prijs € 18,90.